

اخراج شوستر، مستشار آمریکایی، از ایران^(۱)

نگارنده‌ی این وقایع، شادروان دکتر حسین خان کحال یکی از مشروطه خواهان مجاهد و صدیق است و اهمیت این یادداشت‌ها از آن جاست که وی واقعه‌ی هر روز از این انقلاب عظیم را، با شیوه‌ای خلاصه و ساده و بی‌حشو و زائد، به همان گونه که دیده یا شنیده، در تقویمی چاپی، به خط ریز نوشته است. بنابراین از لحاظ جریان پیاپی روزانه‌ی اتفاقات و تاریخ صحیح وقوع آنها، جای هیچ گونه شک و تردید نیست و می‌تواند وقایع نگاران و تاریخ نویسان را سند و حجت باشد.

پنج شنبه ۱۰ ذیقعدہ ۱۳۲۹ قمری ۱۶ آبان ۱۲۹۰ شمسی ۲ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی
مأمور مالیه از طرف شوستر به خانه علاءالدوله رفته، مطالبه‌ی مالیات کرده، علاءالدوله هم به رئیس الوزراء صمصام السلطنه اظهار کرده ایشان امر کردند مأمورین مالیه را خلع سلاح کرده روانه نمودند.

شنبه ۱۲ ذیقعدہ ۱۳۲۹ قمری ۱۸ آبان ۱۲۹۰ شمسی ۴ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی
صمصام السلطنه از شوستر معذرت خواست.

یک شنبه ۱۳ ذیقعدہ ۱۳۲۹ قمری ۱۹ آبان ۱۲۹۰ شمسی ۵ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی
نایب السلطنه (ناصرالملک) ورقه‌ی استعفا‌ی خود را به مجلس فرستاد.

دوشنبه ۱۴ ذیقعدہ ۱۳۲۹ قمری ۲۰ آبان ۱۲۹۰ شمسی ۶ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی
قشون انگلیس هم وارد شد.

یادداشت راجع به نیمه‌ی اول ماه ذیقعدہ ۱۳۲۹ قمری:

هر روز وضع مملکت بدتر و مغشوش‌تر می‌شود و آثار و علایم انهدام قومیت و ملیت و عدم لیاقت واضح‌تر و آشکارتر می‌گردد. دولتین قشون وارد کرده و اظهار می‌نمایند برای امنیت طرق است و انگلیس‌ها قشون‌شان عجلتاً تا اصفهان خواهد آمد. قشون روس آزادانه به هر طرف حرکت می‌کنند و آن چه صلاح خودشان باشد می‌کنند. چنان چه قشون سردار محی به واسطه‌ی آنها شکست خورد. از همه بدتر، رفتار نایب‌السلطنه است که عائق و مانع، بلکه به قول عامه، تمام تحریکات و اغتشاشات به واسطه‌ی اوست و صمصام را هم خراب کرده.

چهارشنبه ۱۶ ذیقعدہ ۱۳۲۹ قمری ۲۲ آبان ۱۲۹۰ شمسی ۸ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی
عجلتاً نایب‌السلطنه استعفا را به تعویق انداختند.

سه شنبه ۲۲ ذیقعدہ ۱۳۲۹ قمری ۲۸ آبان ۱۲۹۰ شمسی ۱۴ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی
بعد از مذاکرات عیدیه و گفت و گوهای مختلفه بین الاحزاب آخر الامر رأی در تمديد مجلس دادند تا نتیجه چه شود.

چهارشنبه ۲۳ ذیقعدہ ۱۳۲۹ قمری ۲۹ آبان ۱۲۹۰ شمسی ۱۵ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی
سالارالدوله قرب شهر بروجرود شکست خورده و پنج نفر از سردارهایش اسیر شدند.

پنج شنبه ۲۴ ذیقعدہ ۱۳۲۹ قمری ۳۰ آبان ۱۲۹۰ شمسی ۱۶ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی
جمعی از فرقه‌ی اتفاق ترقی و اعتدالی‌ها بر ضد تمديد مجلس به دربار متحصن شدند و استعنا‌ی کابینه را خواستند.

شنبه ۲۶ ذیقعدہ ۱۳۲۹ قمری ۲ آذر ۱۲۹۰ شمسی ۱۸ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی
رسماً از طرف سفارت روس ترک مکاتبه کرده و وعده‌ی ورود قشون دادند.

یک شنبه ۲۷ ذیقعدہ ۱۳۲۹ قمری ۳ آذر ۱۲۹۰ شمسی ۱۹ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی
روس‌ها ۲۴ ساعته اولتیماتوم دادند و سیصد هزار تومان جریمه خواستند و اخراج شوستر را برای اقدام در منزل شعاع السلطنه خواسته‌اند والا قشون وارد می‌شود.

(خبر تلگرافی است).

چهارشنبه ۳۰ ذیقعدہ ۱۳۲۹ قمری ۶ آذر ۱۲۹۰ شمسی ۲۲ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی

کابینه‌ی وزراء به مجلس به طرز بد منظره‌ای معرفی شد. صمصام السلطنه رئیس الوزراء و وزیر داخله، وثوق الدوله وزیر خارجه، سردار محتشم وزیر جنگ، ذکاءالملک وزیر مالیه، محتشم السلطنه وزیر عدلیه، معاضد السلطنه وزیر پست و تلگراف، مستشار الدوله وزیر معارف.

یادداشت راجع به نیمه‌ی دوم ماه ذیقعدہ ۱۳۲۹ قمری:

رفتار نایب السلطنه (ناصرالملک) واضح و آشکار شده است که خیال باطل دارد و به عبارت دیگر با مخربین مملکت و بلکه با دشمنان قومیت و ملیت ایران همراه و هم خیال است و اساس امورش تقویت اعمال جهال و مغرضین و مفتنین است. (به عین رفتار محمد علی میرزا بلکه بدتر).

جمعه ۲ ذیحجه ۱۳۲۹ قمری ۸ آذر ۱۲۹۰ شمسی ۲۴ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی

مسیو شوستر و مائر استوکس به شکار رفتند (البته در باطن باید مطلب غامضی باشد خدا رحم کند).

شنبه ۳ ذیحجه ۱۳۲۹ قمری ۹ آذر ۱۲۹۰ شمسی ۲۵ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی

بدبختانه وزیر خارجه از سفارت روس ترضیه خواسته و ژاندارم خانہ‌ی شعاع السلطنه را تبدیل به قزاق ایرانی کردند (جبران رفتار شوستر برای خاطر شعاع السلطنه) خدایا خودت رحم کن.

یک شنبه ۴ ذیحجه ۱۳۲۹ قمری ۱۰ آذر ۱۲۹۰ شمسی ۲۶ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی

مسیو شوستر از شکار معاودت کرد ولی رفتار بختیاری‌ها مخصوصاً سردار جنگ و امیر مجاهد بسیار بد و همه نوع مخالف با اساس اصلاحند (گویا به تحریک نایب السلطنه باشد).

در موضوع معرفی کابینه توضیح می‌دهد: (کابینه‌ی اجباری) به مجلس به نوع غربی معرفی شد که تاریخی است. روس‌ها مجدداً اولتیماتوم دادند به مدت چهل و

هشت ساعت.

پنج شنبه ۸ ذیحجه ۱۳۲۹ قمری ۱۴ آذر ۱۲۹۰ شمسی ۳۰ نوامبر ۱۹۱۱ میلادی
شاگردان مدارس با فریادهای (یا مرگ یا استقلال) علیه اولتیماتوم روس‌ها
قیام کردند.

جمعه ۹ ذیحجه ۱۳۲۹ قمری ۱۵ آذر ۱۲۹۰ شمسی ۳۱ دسامبر ۱۹۱۱ میلادی
مجلس اولتیماتوم را رد کرد. کابینه استعفا کرد. علاءالدوله را ترور کردند.

شنبه ۱۰ ذیحجه ۱۳۲۹ قمری ۱۶ آذر ۱۲۹۰ شمسی ۲ دسامبر ۱۹۱۱ میلادی
قند و واگون بایکوت شد. تعطیل عمومی کردند و بازار بسته شد.

یک شنبه ۱۱ ذیحجه ۱۳۲۹ قمری ۱۷ آذر ۱۲۹۰ شمسی ۳ دسامبر ۱۹۱۱ میلادی
دوگاری سالدات روسی ظهر وارد شد و هیجانی در مردم ایجاد کرد (گفتند برای
تغییر قراول سفارت است) وزراء استعفا را پس گرفتند.

دو شنبه ۱۲ ذیحجه ۱۳۲۹ قمری ۱۸ آذر ۱۲۹۰ شمسی ۴ دسامبر ۱۹۱۱ میلادی
سردار اسعد و مخبر السلطنه و دبیرالملک محترمانه وارد شدند و فقط امید مصلحین
ملت ورود ایشان بود تا چه نتیجه بدهد.

چهارشنبه ۱۴ ذیحجه ۱۳۲۹ قمری ۲۰ آذر ۱۲۹۰ شمسی ۶ دسامبر ۱۹۱۱ میلادی
شاگردان مدارس به هیأت اجماع به منزل سردار اسعد رفتند و ایشان نصیحت
کردند که نوعی نشود مثل زمان قدیم شود.

یادداشت راجع به نیمه‌ی اول ماه ذیحجه ۱۳۲۹ قمری:

بعد از آن که به انواع و اقسام، ملت بدبخت صدمات گوناگون خورد و هر روز از
طرفی کشمکش‌های مختلفه دید عاقبت خود روس‌ها مستقیماً اقدام کردند و موضوع
خانه‌ی شعاع السلطنه را بهانه کرده قشون وارد کردند و صریحاً عزل مسیو شوسترا
می‌خواهند و تقاضاهای شاقه می‌نمایند و حال به خوبی معلوم می‌شود که آن چه
سابقاً از طرف بعضی‌ها اقدام می‌شد عموماً به تحریک روس‌ها بوده و آنها دانسته یا
ندانسته آلت اجرا بودند و حالیه با فشار روس‌ها و نفاق عامه و اغراض احزاب و طمع

بختیاری‌ها و جهالت مردم، امید حیات ملی به کلی قطع شده است.

دوشنبه ۱۹ ذیحجه ۱۳۲۹ قمری ۱۸ قوس ۱۲۹۰ شمسی ۱۱ دسامبر ۱۹۱۱ میلادی

کابینه‌ی جدیدی به شرح زیر تعیین شده: صمصام السلطنه رئیس الوزراء، قوام السلطنه وزیر داخله، وثوق الدوله وزیر خارجه، سردار محتشم وزیر جنگ، حکیم الملک وزیر مالیه، ذکاء الملک وزیر عدلیه، معاضد السلطنه وزیر پست و تلگراف. در مجلس سری مذاکره کردند. رأی کابینه قبول اولتیماتوم و رأی وکلا، چنانچه سابق رد کرده بودند، رد بود. لذا مجلس علنی نشد و کابینه و وکلا متفرق شدند.

چهارشنبه ۲۱ ذیحجه ۱۳۲۹ قمری ۲۰ قوس ۱۲۹۰ شمسی ۱۴ دسامبر ۱۹۱۱ میلادی

آخوند ملا محمد کاظم خراسانی در حینی که به عزم جهاد عازم ایران بود به مرگ ناگهانی مرحوم شد. مطلعین حدس به مسموم شدن می‌زنند.

پنجشنبه ۲۹ ذیحجه ۱۳۲۹ قمری ۲۸ قوس ۱۲۹۰ شمسی ۲۱ دسامبر ۱۹۱۱ میلادی

قشون روس بعد از این که همه نوع اسباب زحمت اهالی شده و ملت به ملاحظات پلتیکی تحمل همه نوع اذیت‌های گوناگون را نمود، عاقبت در شهر تبریز بنای نمایش‌های نظامی را گذاشتند. البته این رفتار مورث هیجان عمومی می‌شود. به خیال تصرف نظمیه و غیره بودند و جنگ شروع می‌شود.

یادداشت راجع به نیمه‌ی دوم ماه ذیحجه ۱۳۲۹ قمری:

چون رأی وکلاء رد اولتیماتوم و رأی وزراء و سردار اسعد قبول آن است، لذا بحران کابینه طول کشیده، در صورتی که به هیچ وجه شایسته‌ی این بحران نبود. در هر حال اوضاع از هر جهت کما فی السابق بلکه بدتر. عموم جهال و مغرضین فرمانفرما و کارگذار از همه بدتر. در یک روز در تبریز و انزلی ملت با روس‌ها شروع به جنگ کردند.

یکشنبه ۲ محرم ۱۳۳۰ قمری ۲ جدی ۱۲۹۰ شمسی ۲۴ دسامبر ۱۹۱۱ میلادی

حکم قطعی انفسال مجلس از هیأت وزراء و رؤسا و علما و غیره صادر شد و مجلس را منفصل کردند.

پنج شنبه ۶ محرم ۱۳۳۰ قمری ۶ جدی ۱۲۹۰ شمسی ۲۸ دسامبر ۱۹۱۱ میلادی
 مسیو شوستر امروز دیگر کاغذها را امضاء نکرد. کمتر کسی از اعلی تا ادنی
 (نایب السلطنه تمام وزراء، روساء و غیره) که بر ضد مسیو شوستر بدگویی کردند امروز
 همه افسوس می‌خورند (ولی چه فایده که مرغ سعادت پرید).

بازارها را متدرجاً باز نموده و در واگن، بایکوت (تحریم) تمام شد.
 شنبه ۸ محرم ۱۳۳۰ قمری ۸ جدی ۱۲۹۰ شمسی ۳۰ دسامبر ۱۹۱۱ میلادی
 روس‌ها به قوه‌ی قهریه شهر تبریز را گرفتند و سر در دو عمارت، بیرق روس را زدند
 و هر دو مکان الساعه در تصرف آنهاست.

دو شنبه ۱۰ محرم ۱۳۳۰ قمری ۱۰ جدی ۱۲۹۰ شمسی ۱ ژانویه ۱۹۱۲ میلادی
 روس‌ها در تبریز ثقه الاسلام - صادق السلطنه - شیخ سلیم و هفت نفر دیگر را به
 دار زدند و اهالی اجساد را قطعه قطعه کردند و انجمن را آتش زدند و حاجی صمد خان
 و حاج میرزا حسن و حاجی میرزا کریم را محترماً وارد تبریز کردند. در گیلان هم روس‌ها
 چند نفر را به بادکوبه تبعید نمودند.

پنج شنبه ۲۰ محرم ۱۳۳۰ قمری ۲۰ جدی ۱۲۹۰ شمسی ۱۱ ژانویه ۱۹۱۲ میلادی
 مسیو شوستر به آمریکا مراجعت کرد.

پروبوگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی